

Een internationaal netwerk voor moedertaalonderwijs: het IMEN

Kris Verbeeck

In mei van dit jaar hield IMEN (International Mother Tongue Education Network) een conferentie in Landskrona (Zweden). Op die conferentie werden lopende internationale IMEN-projecten i.v.m. moedertaalonderwijs in diverse landen besproken. IMEN-projecten zijn geen grootschalige projecten waar veel geld mee gemoeid is. Integendeel zelfs, alle medewerkers zijn vrijwilligers (onderzoekers, professoren, lerarenbegeleiders en leerkrachten zelf) die bereid zijn om op internationaal gebied zinvol werk te leveren.

Vlaanderen participeerde al vanaf 1981 in allerlei IMEN-activiteiten. Sinds 1987 werk ik als Vlaamse leerkracht en onderzoeker mee aan het zogenaamde CP-BIN project. CP-BIN staat voor *Cooperative Project Belgium, Italy and the Netherlands*. Voordat ik wat meer informatie geef over het CP-BIN project, wil ik het IMEN eerst even voorstellen.

Wat is het IMEN?

IMEN is geen organisatie die op de eenmaking van Europa gewacht heeft om internationale samenwerking te stimuleren. Het netwerk bestaat al sinds 1981. In het IMEN zitten een aantal onderzoekers die aan verschillende Europese universiteiten en gelijksoortige instituten verbonden zijn. Zij voeren empirisch-interpretatief onderzoek uit i.v.m.

de inhoud van moedertaal- en/of standaardtaalcricula. De deelnemers aan dit netwerk gaan ermee akkoord om hun onderzoek in het kader van IMEN zo te organiseren dat internationale vergelijking mogelijk wordt.

IMEN legt de nadruk op onderzoek, maar dit betekent niet dat didactici, leerplanontwikkelaars, leerkrachten e.a. worden buitengesloten. Integendeel, binnen het IMEN is er een vruchtbare samenwerking tussen al degenen die in het veld van moedertaalonderwijs geïnteresseerd zijn, ongeacht hun achtergrond, specialisatie etc. Alle deelnemers wisselen informatie uit en leveren bijdragen vanuit hun specifieke achtergrond en ervaring.

Wat wil het IMEN bereiken?

Het IMEN wil op lange termijn een aantal doelstellingen realiseren, zoals het internationaal maken van onderzoek en discussies i.v.m. moedertaalonderwijs zodat nationale en/of cultureel bepaalde definities van moedertaalonderwijs toegankelijk worden voor reflectie en vernieuwing voor alle geïnteresseerden. Om dit doel te bereiken is IMEN betrokken bij een reeks activiteiten die noodzakelijk zijn voor het blijven bestaan van een levendig en actief onderzoeksnetwerk.

Het IMEN is actief op verschillende terreinen. Het organiseert en voert internationaal vergelijkbaar onderzoek i.v.m. moedertaalonderwijs uit. IMEN stimuleert internationale discussies die gebaseerd zijn op onderzoeksresultaten op het gebied van moedertaalonderwijs. Via dit internationale netwerk worden bijdragen geleverd aan het groeiend inzicht in de diverse nationale leerplannen voor moedertaalonderwijs. IMEN-medewerkers willen meewerken aan mogelijkheden om de huidige definities van moedertaal uit te breiden of te vernieuwen.

Het IMEN onderzoeksprogramma

Het huidige onderzoeksprogramma, dat sinds 1981 gestart is, bestaat uit drie delen:

1. systematisch vergelijkende beschrijving en analyse van recente ontwikkelingen in de retoriek (de onderliggende opvattingen, ideeën, etc.) van het moedertaalonderwijs, hoofdzakelijk op basis van documenten;
2. systematisch vergelijkende beschrijving en analyse van de praktijk van het moedertaalonderwijs, hoofdzakelijk op basis van dagboeken van leerkrachten, portretten van leerkrachten en portretten van moedertaalonderwijs;

3. vergelijkend 'case study'-onderzoek (gevalsanalyse) in de praktijk van het moedertaalonderwijs.

Tot nu toe werden verschillende groepen van landen in elk van de drie delen van het IMEN-programma betrokken. De deelnemende landen zijn: België, Tsjechië, Denemarken, Engeland, Duitsland, Frankrijk, Hongarije, Italië, Nederland, Noorwegen, Polen, Roemenië, Zweden en Turkije.

Wat doet het IMEN?

Het IMEN-onderzoeksprogramma kan enkel succesvol zijn en zijn doelen bereiken door samenwerking tussen onderzoekers in het veld van moedertaalonderwijs in de verschillende landen. Om deze samenwerking te sturen, te structureren en in stand te houden organiseert het IMEN elke drie jaar een internationale conferentie waarin de nadruk wordt gelegd op onderzoeksresultaten die voortkomen uit de verschillende onderdelen van het onderzoeksprogramma. Daarnaast organiseert het IMEN internationale workshops om onderzoek dat aan de gang is te coördineren en om internationale vergelijking van onderzoeksresultaten voor te bereiden voor de driejaarlijkse conferentie.

IMEN publiceert twee reeksen boeken: *Studies in Mother Tongue Education* en *Occasional papers* waarin voorlopige onderzoeksresultaten, rapportering van onderzoek dat aan de gang is en andere belangrijke teksten worden gepubliceerd.

Hoe is het IMEN georganiseerd?

IMEN is een officieel geregistreerd instituut waarvan het officiële adres, secretariaat en dergelijke in Nederland is gevestigd. Er is een stuurgroep die bestaat uit leden van

Nederland, België en Duitsland. Zij zorgen voor de coördinatie en organisatie van IMEN-activiteiten, leiden het onderzoeksprogramma, publiceren de IMEN-reeksen. Het bestuur werkt nauw samen met de nationale correspondenten die belast zijn met het organiseren van IMEN-activiteiten in hun respectievelijke landen.

IMEN-onderzoekers blijven met elkaar in contact via de IMEN-publikaties, maar vooral door elkaar te ontmoeten op de internationale IMEN-conferenties, o.a. in Veldhoven (Nederland), Antwerpen, Ludwigsburg (Duitsland). Het bestuur en de nationale correspondenten ontmoeten elkaar elk jaar op een internationale workshop, o.a. in Nijmegen (Nederland), Tisvildeleje (Denemarken), Frascati (Italië) en Landskrona (Zweden).

Welke bijdrage levert Vlaanderen aan het IMEN?

De laatste jaren heeft Vlaanderen zich geëngageerd in het zogenaamde CP-BIN project: *Cooperative Project Belgium, Italy and the Netherlands*. Het project is begonnen met een vooronderzoek in elk van de deelnemende landen (België, Italië en Nederland) en werd vervolgd door een 'case study'. Het was de bedoeling dat in de drie landen op hetzelfde tijdstip een onderzoeker in het tweede jaar van een secundaire school een aantal lessen moedertaalonderwijs zou bijwonen. De keuze van het tweede jaar lag voor de hand omdat er in dat jaar nog geen fundamentele keuzes worden gemaakt voor de toekomst. De groepen krijgen nog een vrij algemeen programma. De keuze voor de school waar het onderzoek plaatsvond, werd willekeurig bepaald. De bijgewoonde lessen werden opgenomen op cassette. De leerlingen waren op de hoogte van de opnamen. Zoals verwacht reageerden de leerlingen in het begin anders op de aanwezigheid van een 'onderzoeker' in de klas en ook de

microfoons zorgden voor een aantal 'andere' reacties van leerlingen. Omdat de onderzoeksresultaten kunnen worden beïnvloed door deze factoren, besloten we eerst een voorstudie te doen. De leerlingen waren na een aantal lessen gewend aan de aanwezigheid van 'de vreemde eend in de bijt' en gingen gewoon hun gangetje.

Uit dit vooronderzoek konden we zelf leren of de kwaliteit van de opnamen goed genoeg was, hoe lang het duurde voordat de leerlingen zich 'gewoon' gingen gedragen binnen de ongewone omstandigheden etc. Nadien werden er nog meer opnamen gemaakt die probleemloos verliepen.

EEN WERK VAN LANGE ADEM: DE OPNAMEN UITTIKKEN ...

De opnamen van de lessen werden vervolgens in de eigen taal uitgeschreven zodat alles wat er in zo'n les aan bod is gekomen, opnieuw kan worden gelezen. De onderzoeker die de lessen heeft bijgewoond, nam notities van al wat er in de les gebeurde, maar niet op een cassette recorder kon worden weergegeven. Dit betekent dat klasopstelling, bordschema's, oefeningen in handboeken e.d.m. werden genoteerd of werden opgevraagd. Het was de bedoeling om de onderzoekers van de andere landen een zo nauwkeurig mogelijk beeld te laten krijgen van wat er in de lessen werd gedaan door de leerkracht en door de leerlingen. Deze uitgeschreven versies werden vertaald naar het Engels en vormden op die manier de basis voor gesprekken tussen de onderzoekers van de verschillende landen. Er werd over de opnamen en de lessen met de leerkrachten gepraat. Het was niet de bedoeling om de lessen te evalueren, wel om de lessen te observeren en te bekijken als een stuk uit de realiteit van het dagelijks moedertaalonderwijs.

OP ZOEK NAAR INCIDENTEN ...

Wij hebben getracht in de protocollen (dit zijn de uitgeschreven versies van de opnamen) incidenten te vinden d.w.z. fragmenten die ons opvielen, fragmenten die typisch zijn voor het moedertaalonderwijs etc. Deze incidenten werden aan de onderzoekers van de verschillende landen voorgelegd. De correspondenten van die landen gingen zelf op zoek naar incidenten binnen de protocollen van de andere landen en trachtten de stukken vanuit hun cultuur en vanuit hun moedertaalonderwijssysteem te interpreteren. Op deze manier werd onze visie getoetst en verrijkt met de visie van meer 'buitenstaanders'.

Om een beter en meer realistisch beeld te krijgen van moedertaallessen in de verschillende landen, hebben de onderzoekers de scholen die 'bestudeerd' werden in de verschillende landen bezocht. Op die manier hebben we een aantal lessen 'live' kunnen meemaken en hebben we de leraars aan het werk gezien.

VERGELIJKEN, MAAR HOE?

Het is de bedoeling geweest om de verschillende lessen met elkaar te vergelijken en ook de verschillen aan te duiden. We trachtten ook deze verschillen te verklaren vanuit de eigen onderwijsachtergrond. Op langere termijn willen we meer inzicht krijgen in wat er in het moedertaalonderwijs aan de gang is en wat we van elkaar kunnen leren. Over het project wordt op de internationale bijeenkomsten gepraat en gediscussieerd. In elke conferentie wordt er opnieuw gezocht naar goede instrumenten om de vergelijking mogelijk te maken. Het blijkt heel moeilijk te zijn om een adequaat middel te vinden om het geheel te beschrijven en te vergelijken. Maar toch zijn er al enkele pogingen ondernomen.

Op basis van de observaties trachten we een voorstelling te maken van het moedertaalonderwijscurriculum in de verschillende landen (cf. Tabel 1, 2 en 3). Dit is echter een eerste voorzichtige poging om tot meer inzicht te komen in de gelijkenissen en verschillen tussen moedertaalonderwijs in de verschillende landen.

Tabel 1: *Fields of mother tongue education: een Belgische bijdrage*

READING	WRITING	SPEAKING LISTENING	VOCABULARY	GRAMMAR Language Reflection
fiction non-fiction	creative non-fiction			
REGISTER				

Tabel 2: Fields of mother tongue education: een Nederlandse bijdrage

reading fictional texts	writing fictional texts	grammar (i.e. parsing sentences and words	increase of vocabulary
-------------------------------	-------------------------------	--	---------------------------

Tabel 3: Fields of mother tongue education: een Italiaanse bijdrage

F I E L D S	of MOTHER TONGUE EDUCATION			OTHER DISCIPLINES	
	Italian Language			History	Geography
	Grammar	Literature	Language skills		
T O P I C S	parsing at morpholog- ical/ syntactic/ textual/ levels sentence/ text construction	reading ---> analysing interpreting evaluating of poetry and prose	<--- ---> listening speaking reading writing	<--- reading a narrative book on historical/ mythological personages reading newspaper articles reading documents discussing about read materials writing reports	telling listening writing reading about personal experiences of geographic territory

The Italian teacher's educational domain in the lessons observed. The arrows indicate how the activities listed under each subject taught by the mother tongue teacher interact crossway with each other

Uit de drie schematische voorstellingen blijkt o.a. dat de moedertaalleerkracht in Italië eveneens geschiedenis en aardrijkskunde geeft. Bepaalde 'onderdelen' die in ons moedertaalonderwijs aan bod komen, zullen eveneens in de geschiedenis- en de aardrijkskundelessen worden geïntegreerd.

Denk maar aan het lezen van een boek met historische of mythologische figuren. In een les die wij bijgewoond hebben, werd een boek rond koning Arthur gelezen. Het volgende fragment komt uit zo'n geschiedenisles. De leerkracht werkt op een geïntegreerde manier aan de drie vakken.

Fragment uit een Italiaanse les (vrij vertaald), een incident

Ik: leerkracht - Il: leerling - mo: moderator - An: Annamaria

Ik Wat zouden we vandaag ook weer doen?

Il Het verhaal van de ridders van de ronde tafel. Daarna aardrijkskunde.

Ik Het verhaal van de ridders van de ronde tafel en daarna gaan jullie mij dingen tonen van jullie vakantie?

Il Ja, ja.

Ik Zullen we dan beginnen met de ridders van de ronde tafel?

Il Ja!

Ik Wie is de moderator?

Il Zij!

Eén leerlinge die werd aangesteld als moderator, neemt het woord en leidt het hele gesprek.

mo Wel, we hebben een soort rapport gemaakt van een boek dat we tijdens de vakantie gelezen hebben: de ridders van de ronde tafel. En enkele van mijn vrienden ... wel, ik ga hen een aantal vragen stellen. Zij zullen hun hand opsteken en de vragen beantwoorden. Laten we starten met de plot van het boek. Dit boek werd geschreven tussen 1100 en 1200 ... geschreven in de middeleeuwen. Laten we beginnen met de plot ... Annamaria?

An In dit boek worden de avonturen van koning Arthur verteld. Wanneer je het boek leest ontmoet je dames en ridders, kastelen en tovenaars, Merlijn, de tovenaar, het magische zwaard Excalibur, Lanceloot en Guinevere.

mo Wie wil de protagonist introduceren? Ik bedoel, uitleggen wie de helper is enzovoort. Nu, alleen de naam van de protagonist. Wie zijn zij? Ja, ga je gang, geef hun namen een voor een, Andrea?

.....

Eveneens worden er artikels uit kranten en tijdschriften in die lessen gelezen. Het materiaal wordt in de klas bediscussieerd. In de moedertaallessen speelt grammatica en in het bijzonder zinsontleding een cruciale rol. Poëzie (van de nationale canon) komt veelvuldig aan bod, o.a. ontleding van (hermetische) poëzie lijkt frequent voor te komen.

In het 'Belgische' schema komen de vier

vaardigheden aan bod. Grammatica staat los van die vier vaardigheden. Wat als rode draad doorheen de verschillende onderdelen loopt, is de bekommernis voor het correcte taalgebruik zowel mondeling als schriftelijk. Uit de geobserveerde lessen bleek dat de leerkracht in alle lessen aandacht besteedde aan het juiste woordgebruik en de juiste schrijfwijze van woorden.

Fragment uit een Belgische les, een incident

- Ik** Ik heb dit bij me ... je kent dit wel. (Toont een exemplaar van het schooltijdschrift).
Ines?
- In** Dat is het schooltijdschrift.
- Ik** Juist ... vertel er eens iets over. Ik bedoel niet 'in het schooltijdschrift vind je dit en dat', maar wat denk je ervan? Is het een degelijk tijdschrift? Vind je het goed, wat zou je eraan willen veranderen? Thierry, wat denk je als je ...
- Th** Ik denk dat de kaft schoon is en allé ...
- Ik** Schoon, proper, bedoel je?
- Il** Een andere titel.
-

In Italië werd er meer nadruk gelegd op taalvaardigheid: vlot spreken is belangrijker dan de juiste vorm gebruiken. Grammatica bleek in Italië ook wel zeer diepgaand behandeld te worden met verregaande ontledingen.

Uit de Nederlandse voorstelling blijkt er een nauw verband te bestaan tussen lezen en schrijven. Grammatica en woordenschat

staan los van de rest. Vooral splitsen in zinsdelen is een belangrijk onderdeel binnen de grammaticalessen. Grammatica dient als hulpmiddel om logisch denken in abstracte termen te stimuleren. De leerkracht gebruikt de grammaticale kennis om een algemeen beeld te krijgen van de taalvaardigheid van de leerlingen.

Fragment uit een Nederlandse les, een incident

- Ik** Zin twee. Laat eens horen ... Michelle. Wat is de pv?
- Mi** Eeh, moet.
- Ik** Moet is de pv. Is moet zelf het predikaat of niet?
- Mi** Euh ...
- Ik** Als ik moet even weglaat is er dan een ander werkwoord dat de plaats inneemt van het werkwoord moet?
- Als ik moet wegdoo, hoe kan ik dan nog een goed predikaat vormen?
- Il** Door hebben te gebruiken.
- Ik** OK, probeer maar. De leerlingen hebben dan ...
- Il** In de zoo
- Ik** Ja, ga voort.
- Il** Wel ...
- Ik** Ja. Dus wat hebben we nodig in plaats van moet? De leerlingen ... niet 'hebben'. De leerlingen hebben dan in de zoo veel moeilijke vragen over dieren beantwoord op een blad dat zij hebben ...
- Il** Oh, ja, vullen.
- Ik** Vullen! De leerlingen vullen. Dus welk woord hangt af van 'moet'?
- Il** Vul, vul in.
- Ik** Vul in. Vul in ... en dat is een ..? Is het een voltooid deelwoord of een infinitief?
- Il** Infinitief.
- Ik** Het is een infinitief, niet waar? Dus het hele werkwoord is: moet invullen. Laten we nu een kijk nemen naar de zinsdelen.

Toekomstmuziek ...

IMEN tracht via onderzoek een beeld te krijgen van het moedertaalonderwijs in verschillende landen. Vanuit dit beeld en vanuit contacten en besprekingen met verschillende landen krijgen wij een beter inzicht in onze eigen situatie. We kunnen via overleg veel van andere landen leren en andere landen leren ook vanuit onze bijdragen. In de toekomst wil het IMEN verder op zoek gaan naar instrumenten om het materiaal van de drie landen verder te vergelijken.

Tijdens de laatste bijeenkomst in Landskrona (1993) werden er plannen gemaakt om een nieuw project op te starten met

Zweden en Roemenië. Het project zou rond schrijfonderwijs in de verschillende landen worden opgezet.

Interesseert u zich voor het IMEN en de IMEN-activiteiten, wilt u meer informatie over vroegere IMEN-publicaties, dan kunt u zich richten tot het IMEN-secretariaat t.a.v.

Resy Delnoy, Ridderstraat 15, NL-6511 TM Nijmegen (Nederland), tel. (31) 80220439, fax (31) 80220439.

*Kris Verbeeck
Tiensestraat 33
3000 Leuven*

T U S S E N D O O R

Vereniging Europese Letteren (VEL)

Voorlopig kan men nog steeds zonder kosten lid worden van de Nederlands-Vlaamse Vereniging Europese Letteren. De vereniging telt op dit ogenblik ongeveer 300 leden in Noord en Zuid. Van het VEL-tijdschrift Letteren is in november het vierde nummer verschenen.

Inlichtingen:
Martine De Clercq,
KU Brussel,
Vrijheidslaan 17,
1080 Brussel,
tel. 02/412.42.11.